

Л.Т. ГОРАЛЬ, В.І. ШИЙКО

Інститут економіки та управління у нафтогазовому комплексі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

О.П. СЕРГЄЄВ

ДК «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України»

ДЖЕРЕЛА І МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ЗАХОДІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГАЗОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

В статті розглянуті та теоретично обґрунтовані джерела та механізми фінансування енергозбереження на підприємствах газотранспортної системи України. Шляхом критичного аналізу здійснено їх класифікацію. У результаті проведених досліджень наведено напрями забезпечення ефективного фінансування енергозбережень.

Ключові слова: фінансування, ефективність, інвестиційний проект, енергозбереження

L.T. GORAL, V.I. SHIYKO

Institute of Economics and Management in oil and gas sector Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

A.P. SERGEEV

"Ukrtransgas" NAK "Naftogaz of Ukraine"

FINANCING SOURCES AND MECHANISMS OF ENERGY SAVING MEASURES IN THE GAS TRANSPORTATION COMPANIES

Abstract – The main of research – is the research and theoretical foundation sources and mechanisms of funding for energy saving in the gas transportation.

An important component of the successful implementation of energy saving measures in the gas transmission business is to ensure their effective funding. The article presents a critical analysis of the sources and mechanisms for financing energy efficiency. The classification of sources and mechanisms of funding for energy efficiency. Determined that the energy savings financed unsatisfactory. It is therefore necessary to develop new mechanisms for financing energy efficiency measures that will facilitate the development of effective and energy efficient economy. Proved that the basis of efficient energy funding should be based on incentives, namely, preferential loans, tax incentives, bonuses workers.

As a result, research paper presents the trends of financing energy efficiency improvements in gas transportation

Keywords: financing, efficiency, investment project, energy saving

Постановка задачі. В структурі національної енергетики газотранспортна система (ГТС) відіграє надзвичайно важливу роль. Це обумовлено особливостями енергетичного балансу країни, в якому на частку природного газу припадає близько 43%, а також тим, що практично 100% газу в Україні транспортуються трубопроводами. Важливою є роль ГТС і в системі трансконтинентальних маршрутів транспортування газу до європейських країн. В умовах розвитку енергоефективної економіки проблема енергозбереження в Україні є найбільш важливою, зважаючи на те, що країна споживає значну кількість енергоносіїв, більшу частину яких потрібно імпортувати. Багато вчених приділяють свою увагу вирішенню питання енергозбереження, а відтак з кожним роком воно стає все більш актуальним. Якісне вирішення проблеми ефективного використання енергетичних ресурсів стає головною стратегічною передумовою розвитку економіки. Тому визначення та реалізація напрямів енергоефективного розвитку газотранспортної системи є пріоритетними завданнями у гарантуванні національної безпеки, політичної та енергетичної незалежності, стабільного економічного розвитку. Формування результативних механізмів та пошук оптимальних джерел фінансування енергозберігаючих заходів є основою успішної реалізації енергозберігаючої політики. Ключовою умовою енергоефективного виробництва є достатність його фінансування. Це пов'язано з тим, що розвиток та функціонування паливно-енергетичного комплексу потребує значних інвестиційних ресурсів. Незважаючи на актуальність і нагальність завдання розширеного фінансування заходів енергозбереження, економічна сутність та структура цілісної системи фінансування недостатньо глибоко розроблена.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням проблеми фінансування заходів енергозбереження займаються багато вчених упродовж багатьох років серед яких: В. Л. Саприкін, І. Діак, М. П. Ковалко, Л.Т. Гораль, І. М. Метошоп, О. Г. Дзьоба, І. Б. Запхляк, І. В. Федорович, В. Ю. Богданович та О. М. Суходоля, М. М. Кулик, О. О. Ляхова, А. Долінський, В. Клименко, А. К. Шидловський та інші.

Суходоля О. М., Богданович В. Ю. в своїй праці [1] виділяють наступні основні механізми фінансування енергозберігаючих проектів у ринкових умовах господарювання: запровадження механізмів самофінансування енергозберігаючих заходів (перфоманс-контрактинг); запровадження пільгового державного кредитування енергозберігаючих проектів; запровадження практики державних закупівель енергозберігаючого обладнання та технологій.

Кулик М. М. розглядає в [2] більш надійне і масштабне джерело наповнення фондів енергозбереження – надбавку за використання паливно-енергетичних ресурсів за певної її диференціації залежно від якості та дефіцитності видів паливно-енергетичних ресурсів. Граничні розміри плати за їх використання пропонується встановити в межах 1–2 % від загальних фінансових витрат на їх придбання суб'єктами господарювання всіх форм власності. Надбавку за спожиті паливно-енергетичні ресурси

доцільно не встановлювати при їх використанні на побутові потреби населення, власний автотранспорт, для міжнародних організацій, що мають імунітет та дипломатичні привілеї. Надбавка за спожиту енергію, яка вироблена поновлюваними джерелами енергії (крім гідравлічних електростанцій), а також іншими новими та нетрадиційними джерелами також не встановлюється [2].

О. О. Ляхова в [3] зорієнтувала свої дослідження на проектне фінансування енергозбереження, що представляє собою форму реалізації фінансово-кредитних відносин учасників з приводу організації та здійснення фінансування інвестиційного проекту у сфері енергозберігальних технологій за умови, що джерелами погашення заборгованості виступають: грошові потоки генеровані проектом та грошовий вираз доходу у формі економії, отриманої в результаті впровадження технології енергозбереження. Об'єктами такого проектного фінансування виступають проекти енергозбереження в основі яких є енергосервісний контракт. Основна ідея енергосервісного контракту полягає в тому, що підприємство (енергосервісна компанія), за умови її кредитної підтримки, встановлює у замовника обладнання з метою енергозбереження, гарантує незмінність щомісячного платежу за енергоресурси до встановлення обладнання, при цьому платіж за енергосервіс буде включати в себе як поточний понижений платіж за електроенергію так і щомісячний платіж за встановлене обладнання на період досягнення окупності, а після досягнення даного періоду обладнання переходить у власність замовника і він отримує економічний ефект протягом наступних періодів.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення напрямів підвищення ефективності фінансування енергозбережень на основі критичного аналізу джерел і механізмів фінансування. Основними цілями статті є теоретичне обґрунтування джерел та механізмів фінансування енергозбереження, здійснення їх класифікації, визначення основних напрямків підвищення ефективності фінансування енергозберігаючих заходів.

Виклад основного матеріалу. Основними інвестиційними проектами з енергозбереження та енергоефективності є програми енергозбереження, які розробляються на всіх ієрархічних рівнях, починаючи від найвищого – державного і закінчуючи – підприємством. Основою для реалізації програм енергозбереження є забезпечення їх інвестиційними ресурсами. Тобто необхідно створити ефективно діючий механізм фінансування енергоефективних заходів.

При розробленні цих програм, необхідно враховувати фінансові можливості держави, регіону, галузі, підприємства та розробляти відповідно до них такий фінансовий механізм, який би забезпечував реалізацію енергозбереження, при обмеженості фінансових ресурсів. Фінансування енергозберігаючих заходів державних програм енергозбереження здійснюється переважно з двох джерел: з державного бюджету через відповідні галузеві міністерства і відомства та за рахунок власних коштів підприємств. Проте їх фінансове забезпечення – незадовільне.

В Україні триває широке використання методів прямого розподілу коштів на енергозберігаючі проекти через центральні органи виконавчої влади. Даний принцип надання державної підтримки був покладений в основу програм, що реалізовувались через Держкоменергозбереження [4].

Всі джерела фінансування енергозберігаючих заходів можна поділити на прямі та непрямі. До прямих відносяться ті джерела фінансування, з котрих виділяються безпосередньо грошові кошти на енергозберігаючі заходи. Непрямі – здійснюються через посередників або виділяються у формі надання нових технологій чи техніки, а також нематеріальні активи.

Згідно ст. 12 [5] існує Державний фонд енергозбереження, який формується за рахунок коштів, отриманих у вигляді штрафних санкцій за порушення законодавства з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів, частини зборів за використання природних ресурсів, коштів від видачі дозволів з питань забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів тощо. В ЗУ «Про енергозбереження» його все ще визнають як джерело фінансування, проте своє функціонування він припинив ще у 1999 році. Згідно із ЗУ «Про джерела фінансування органів державної влади» [6], етапом відродження утворення механізмів фінансового забезпечення енергозберігаючих проектів стало передбачення у Державному бюджеті України на 2001 рік цільових видатків на енергозберігаючі заходи у бюджетній сфері у розмірі 25 млн грн [7].

Важливою умовою доцільності енергозберігаючих заходів є забезпечення їх фінансовими ресурсами. Основні фінансові джерела, які можуть бути використані для фінансування енергозберігаючих заходів на промислових підприємствах відображені на рисунку 1.

Джерелом фінансування енергозбереження є внутрішні та зовнішні інвестиційні ресурси, залучення яких має бути одним з найпріоритетніших напрямів механізму енергозбереження в державі. Проте під іноземними інвестиціями частіше за все розуміють не гроші, а устаткування, яке коштує набагато дорожче, ніж вітчизняне. Та його доводиться встановлювати, а потім віддавати кредити. То чи не краще розраховувати на власні сили і не ставити роботу наших підприємств у залежність від закордонних інвестицій [8, с. 26] ?

Іншим джерелом фінансування енергозбереження є власні кошти підприємств, отримані з прибутку. В період економічної кризи існує брак цих коштів і фінансування за власний рахунок здійснює мало підприємств. Оскільки формування прибутку відбувається не безпосередньо на підприємствах УМГ а на рівні НАК «Нафтогаз», то відповідно ці кошти йдуть на компенсацію збиткових напрямків діяльності. Проте слід відмітити, що цей напрямок необхідно розвивати та вдосконалювати, що повинно відобразитися у

розподіленні таких напрямів діяльності як буріння, видобуток і транспортування. Така реорганізація дозволить значно скоротити управлінський апарат і відповідно витрати на його утримання, а також буде сприяти підвищенню ефективності виробництва кожного напрямку діяльності. Ситуація, що склалася, є прийнятною, проте не в теперішніх умовах: а саме частина підприємств є так званими «донорами», а інші є «паразитами», які існують за рахунок інших.

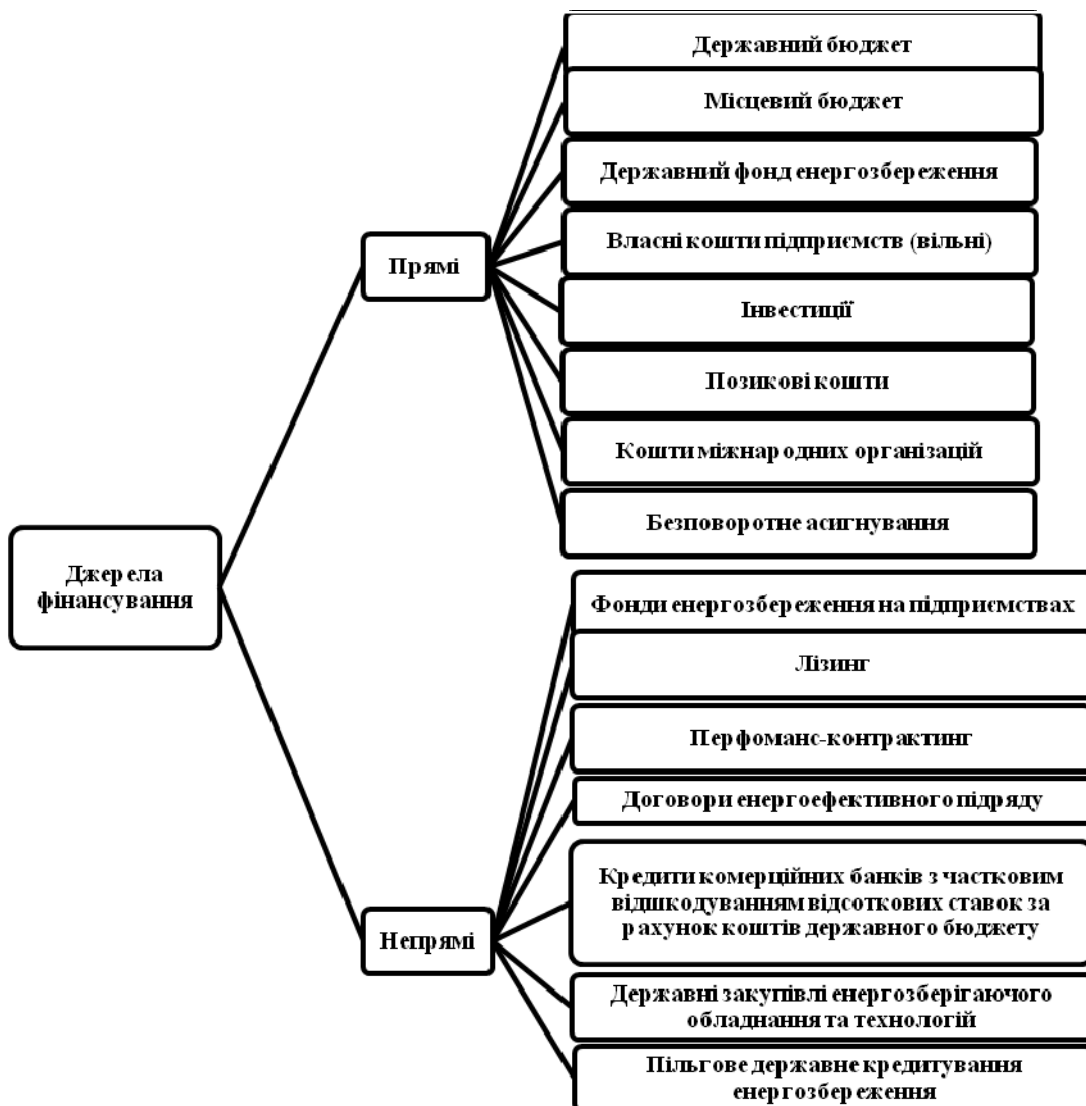

Рис. 1. Основні джерела фінансування енергозберігаючих заходів за напрямками
Джерело: згруповано авторами

Як одне із джерел фінансування можуть розглядатись витрати на паливо та енергію у структурі загальних матеріальних витрат на виробництво промислової продукції, складова яких протягом останніх років зростає втричі. Для цього необхідно передбачити створення фондів енергозбереження на підприємствах, наповнення яких здійснювати на основі пільгового оподаткування приросту прибутку підприємств, отриманого внаслідок ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів. Такий підхід є цілком ринковим, оскільки не зменшує базовий рівень надходжень до державного бюджету, а навпаки – стимулює їх зростання [9].

Процес енергозбереження у будь-якій виробничій діяльності потребує якісного економічного механізму фінансування, який би характеризувався стимулюючим характером з використанням коштів, заощаджених внаслідок зростання енергоефективності у виробництві.

Слід посилити роль постачальників паливно-енергетичних ресурсів щодо реалізації енергозберігаючих заходів, передбачивши також виконання ними перформанс-контракту щодо запровадження енергозберігаючих проектів у споживачів як частину їхніх основних завдань. Це компенсує постачальникам втрати частини ринку через запровадження заходів енергозбереження [1].

Швидка окупність енергоощадних інвестиційних проектів стимулює фінансування енергозбереження через кредити комерційних банків з частковим відшкодуванням відсоткових ставок за рахунок коштів державного бюджету.

Завдання підготовки проектів енергозбереження належної якості для кредитування з боку

фінансових установ має вирішувати мережа спеціалізованих енергосервісних компаній, які безпосередньо будуть зацікавлені у їх реалізації. Саме на підтримку їх діяльності та скорочення вартості коштів для кінцевого споживача (для прикладу через фінансування робіт із ідентифікації проектів, премії за реалізовані проекти тощо) має виділятися державна підтримка. А завданням органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію політики енергоефективності, має стати розроблення та контроль за умовами та правилами функціонування даного механізму.

Неможливо забезпечити ефективне державне фінансування енергозберігаючих заходів без якісної статистики енергоефективності виробництва. Однак і досі в Україні не узгоджені питання функціонування системи енергетичної статистики, на законодавчому чи нормативно-правовому рівні не визначені умови та порядок її ведення, розподілення або закріплення між органами виконавчої влади.

В Україні адміністративна та статистична інформація не містить у повному обсязі даних, необхідних для формування енергетичних балансів. В той час, коли за кордоном це питання є пріоритетним у процесі управління енерговитратами. Постає потреба у запровадженні нових додаткових обстежень та докорінного удосконалення діючих статистичних спостережень у відповідності до міжнародних рекомендацій. Слід зазначити, що додаткові обстеження проводяться в усіх інших країнах, їх проведення вимагає значних коштів і тому рішення щодо їх проведення приймаються на урядовому рівні.

В умовах обмеженості обігових коштів підприємств, залучення інвестицій у сферу енергозбереження, на впровадження енергозберігаючої техніки та технологій є основною проблемою в економіці України.

Формуванню дієвої і ефективної системи фінансування енергозберігаючих проектів передусе встановлення умов та напрямів використання фондів енергозбереження, визначення вимог щодо безпроцентного та пільгового кредитування, встановлення першочерговості інвестування, особливості застосування лізингових операцій для придбання енергозберігаючого обладнання тощо.

Основним джерелом наповнення фондів енергозбереження і, відповідно, фінансування заходів є частина прибутку звільнена від оподаткування в період зростаючої вартості енергоресурсів.

Вважаємо, що найважливішою умовою ефективного фінансування заходів енергозбереження є заохочення суб'єкта підприємницької діяльності до використання енергоощадних технологій. До найефективніших стимулів можна віднести: пільгове кредитування, податкові пільги, преміювання працівників.

Слід відмітити, що основний акцент на фінансування енергозбереження зорієнтований на власні кошти підприємств, що є властивим для ринкової економіки, проте необхідно врахувати, що газотранспортні підприємства є державними, а тому й фінансування енергозбереження на цих підприємствах повинно, в першу чергу, здійснюватися за рахунок державних коштів.

Інші механізми фінансування енергозбереження включають:

- безповоротне асигнування або надання бюджетних коштів у формі позичок для здійснення переважно пілотних проектів на державних підприємствах. Це, перш за все, проекти, які задовольняють гостру потребу в енергоефективному обладнанні загальнопромислового призначення або дозволяють значно зменшити потребу в імпорті енергоресурсів;
- фінансування з залученням енергозберігаючих компаній, які працюють на основі перформанс-контракту та здійснюють лізингову діяльність в сфері енергозбереження.
- надання інвестицій-дотацій підприємствам-виробникам паливно- і енергозберігаючого обладнання;
- зменшення податків для підприємств-виробників енерго- та ресурсозберігаючого обладнання;
- надання кредитів для реалізації енергозберігаючих проектів;
- сплати частини відсотків за одержаний підприємством кредит для реалізації енергозберігаючого проекту;
- продовження строку повернення боргу;
- зменшення податків для підприємств, які впроваджують прогресивні енергозберігаючі технології.
- власних інвестицій підприємств і організацій;
- прямого фінансування з Державного та місцевих бюджетів;
- залучення енергозберігаючих об'єднань, компаній, концернів, фінансово-промислових груп тощо;
- залучення коштів загальнодержавного позабюджетного фонду енергозбереження;
- залучення приватних коштів й іноземних інвестицій;
- передачу енергозберігаючого обладнання в довгострокову оренду (лізинг) з поверненням наданих коштів за рахунок доходу від реалізації проекту;
- перформанс-контрактинг – форма контракту, за яким вартість переданого енергозберігаючого обладнання та послуг повертається за рахунок вартості виробленої або зекономленої енергії після впровадження проекту.

Впродовж останніх 20 років усі перелічені джерела, окрім спеціальних фондів, діяли в Україні, однак обсяги здійснених інвестицій були замалими. Це пояснюється нераціональною структурою цін і тарифів на енергоресурси, жорсткою податковою політикою, відсутністю коштів у підприємств (об'єднань),

відсутністю привабливого інвестиційного клімату в енергетичній сфері тощо.

Залученню інвестиційних ресурсів в проекти енергозбереження сприятиме: конкурентна структура ринку, забезпечення політичної стабільності в країні, збільшення темпів економічного розвитку ПЕК за рахунок енергоощадних заходів, створення системи моніторингу та стратегічного планування у ПЕК України, удосконалення системи управління енергозбереженням усіх рівнів.

Застосування таких заходів сприятиме інвестуванню держави, зміцненню енергетичної безпеки країни. На цій основі впроваджуватимуться новітні, екологічно чисті технології, Україна підвищить свій імідж на світовій арені і буде надійним партнером.

Висновки

Функціонування підприємств газотранспортної галузі в сучасних умовах формування енергоефективної та енергозберігаючої економіки розглядається в контексті раціонального споживання енергоресурсів. Воно забезпечується двома взаємопов'язаними процесами: розробленням та впровадженням енергозберігаючих заходів на підприємствах газотранспортної системи України на основі ефективного фінансування. Для зниження енергоємності кожного окремо взятого виробництва та національної економіки загалом створюють програми енергозбереження та енергоефективності на кожному ієрархічному рівні, в яких вже закладені джерела та механізми фінансування, проте, проведені дослідження показали, що й досі фінансування енергозбереження на підприємствах газотранспортної галузі здійснюється неефективно, що й призводить до зниження ефективності енергозберігаючої політики тому необхідно застосовувати ті механізми фінансування, які були б результативними.

Література

1. Богданович В. Ю. Механізми фінансування енергозберігаючих проектів у ринкових умовах господарювання / В. Ю. Богданович, О. М. Суходоля // Вісник НАДУ. — 2003. — № 3. — С. 221—227.
2. Кулик М. М. Можливості та роль енергозбереження в енергозабезпеченні України / М. М. Кулик // Наука та наукознавство. — 2006. — №3. — С. 80—86.
3. Ляхова О. О. Проектне фінансування енергозбереження в Україні. [Електронний ресурс] / О. О. Ляхова // Ефективна економіка. — 2012. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=997>
4. Суходоля О. М. Оцінка ефективності реалізації державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів (період 1997-2007 рр.) : інформаційно-аналітичні матеріали [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL <http://www.is.svitonline.com/sukhodolya/necessary/NazBezp.htm> — Назва з екрана.
5. Закон України «Про енергозбереження» за станом на 24 травня 2012р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2012. — 30 с. — (Бібліотека офіційних видань).
6. Закон України «Про джерела фінансування органів державної влади» за станом на 5 липня 2012 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2012. — 5 с. — (Бібліотека офіційних видань).
7. Закон України «Про державний бюджет України на 2001 рік» за станом на 20 березня 2002р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2012. — 100 с. — (Бібліотека офіційних видань).
8. Долінський А. Когенерація – нові потужності для енергетики / А. Долінський, В. Клименко // Вісн. НАН України. — 2002. — № 4. — С. 26—32.
9. Шидловський А. К. Проект енергетичної стратегії України на період до 2030 року та дальшу перспективу [Електронний ресурс] / А. К. Шидловський та ін. // Електронний журнал «ЕСКО». — 2005. — №11. — С. 242. — Режим доступу URL : <http://esco-ecosys.narod.ru/journal/journal47.htm>.

References

1. Bohdanovych V. Yu., Sukhodolya O. M. Mekhanizmy finansuvannya enerhozberihaiuchykh proektiv u rynkovykh umovakh hospodariuvannya, *Visn. NADU*, 2003, No. 3, pp. 221—227.
2. Kulyk M. M. Mozhyvosti ta rol enerhozberezhennia v enerhozabezpechenni Ukrainy, *Nauka ta naukoznavstvo*, 2006, No. 3, pp. 80—86.
3. Liakhova O. O. Proektne finansuvannya enerhozberezhennia v Ukraini, *Efektivna ekonomika*, 2012. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=997>
4. Sukhodolya O. M. Otsinka efektyvnosti realizatsii derzhavnoi polityky u sferi efektyvnoho vykorystannia palyvno-enerhetychnykh resursiv (period 1997-2007 rr.) : informatsiino-analitychni materialy. <http://www.is.svitonline.com/sukhodolya/necessary/NazBezp.htm>
5. Zakon Ukrainy «Pro enerhozberezhennia» za stanom na 24 travnia 2012r. Kyiv, Parlam. vyd-vo, 2012, 30 p.
6. Zakon Ukrainy «Pro dzherela finansuvannya orhaniv derzhavnoi vlady» za stanom na 5 lypnia 2012 r. Kyiv, Parlam. vyd-vo, 2012, 5 p.
7. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzhет Ukrainy na 2001 rik» za stanom na 20 bereznia 2002r. Kyiv, Parlam. vyd-vo, 2012, 100 p.
8. Dolinskyi A. Koheneratsiia – novi potuzhnosti dlia enerhetyky, *Visn. NAN Ukrainy*, 2002, No. 4, pp. 26—32.
9. Shydlovskiy A. K. Proekt enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2030 roku ta dalshu perspektyvu, *Elektronnyi zhurnal «ESKO»*, 2005. No. 11. P. 242. <http://esco-ecosys.narod.ru/journal/journal47.htm>.

Рецензія/Peer review : 27.4.2014 р.

Надрукована/Printed : 11.6.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф., кафедра економіки підприємства, Інститут економіки та управління у нафтогазовому комплексі Івано-Франківського національного університету нафти і газу Витвицький Я. С.